

ILMIY VA TEXNOLOGIK TARAQQIYOT INTELLEKTUAL FAOLIYATNING NATIJASI SIFATIDA

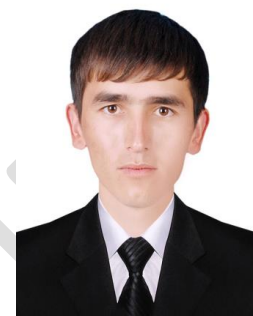
*Radjabov Odilbek Babanazarovich, Urganch davlat universiteti
"Ijtimoiy ish va falsafa" kafedrasi dotsenti v.b, falsafa fanlari bo'yicha
falsafa doktori (PhD)*

SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT AS THE RESULT OF INTELLECTUAL ACTIVITY

*Radjabov Odilbek Babanazarovich, Associate Professor of the
Department of "Social Work and Philosophy" of Urganch State
University, Doctor of Philosophy (PhD)*

НАУЧНО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ КАК РЕЗУЛЬТАТ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

*Раджапов Одилбек Бабаназарович, доцент кафедры
"Социальная работа и философия" Ургенчского
государственного университета, доктор философии
философских наук (PhD)*

<https://orcid.org/0000-0002-7909-7399>

email:
odilbek19890823@gmail.com

Annotatsiya: Maqolda bugungi kunda zamonaviy bilimning rivoji intellektual faoliyatning asosiy omili sifatida ilmiy va texnologik taraqqiyot va jamiyat rivojlanishining asosiga aylanib borayotganligi to'g'risida ijtimoiy-falsafiy fikrlar yuritilgan.

Kalit so'zlar: taraqqiyot, strategiya, dialektik, jamiyat, paradigma, fan, sinergetika, evolyutsion.

Annotation: The article contains socio-philosophical thoughts about the fact that today the development of modern knowledge is becoming the basis of scientific and technological progress and the development of society as a fundamental factor of intellectual activity.

Key words: progress, strategy, dialectical, society, paradigm, science, synergetic, evolutionary.

Аннотация: В статье содержатся социально-философские мысли о том, что сегодня развитие современных знаний становится основой научно-технического прогресса и развития общества как основополагающего фактора интеллектуальной деятельности.

Ключевые слова: прогресс, стратегия, диалектика, общество, парадигма, наука, синергетика, эволюционность.

KIRISH. Jahon miqyosidagi ilmiy tafakkur rivoji va texnologiyalar dunyoni tushuntirish va unga egalik qilish vositasi sifatidagina iborat hodisalarni emas, balki insoniy jamiyatni, tabiatga ehtiyotkorona munosabatni ham talab qiladi. Bunday islohotlarni keng miqyosda amalga

oshirishda yirik tashkilotlar bilan bir qatorda ommaviy vositalari (gazeta, jurnallar, radio, televideniya va kompyuterlar) faoliyati ham o'z ta'siriga ega. Umuman olganda, informatsion texnologiya va axborotlarni uzatishning rivojlanishi natijasida jamiyatda madaniy-ma'rifiy taraqqiyot

yangi bosqichga ko'tarilishi, insonning ziyolilik faoliyatining yanada kengayishi va noan'anaviy rivojlanish tamoyilining o'sishiga sabab bo'ldi, deyish mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Zamonaviy bilimga asoslangan ijtimoiy-falsafiy tadqiqot obyekti sifatida "ilm-fan va texnologik taraqqiyot" ham alohida qayd etiladi. Shu bilan birga, ilm-fan va texnologik taraqqiyotning barcha ustuvor yo'nalishlari har qanday jamiyat rivojlanishining asosiy asosiga aylanib bormoqda. Zamonaviy sharoitda, ilm-fan va texnologik taraqqiyot yutuqlarini hisobga olgan holda, jamiyat hayotini rivojlantirishning ilmiy asoslangan istiqbolli strategiyasini ishlab chiqish dolzarb ahamiyatga ega. Ilmiy-texnik jarayon, rivojlanish salohiyati va ishlab chiqarish samaradorligi, avvalo, ilmiy-texnik taraqqiyot, uning sur'ati va ijtimoiy-iqtisodiy natijalari bilan belgilanadi. Shuningdek, "Intellektual madaniyat jamiyatning tegishli intellektual sohasi taraqqiyoti, shuningdek, konkret shaxsning aqliy va analitik qobiliyatlariga bog'liq bo'ladi"[1-B.13].

MUHOKAMA. Zamonamizning ilg'or mutafakkirlari biz yashayotgan davrni (XX oxiri - XXI asr boshlarini) bir ovozdan shu kungacha hukmron mavqeni egallab kelgan ilmiy-materialistik dunyoqarash global inqirozi aniq namoyon bo'lgan va sivilizatsiya yalpi inqirozini o'z orqasidan ergashtirgan davr deb baholamoqdalar. Ushbu vaziyatdan chiqishning asosiy vositasi sifatida esa, zudlik bilan yangi va barkamol dunyoqarash paradigmasini ishlab chiqish va yaroqsiz eski paradigmani u bilan almashtirishdan iborat deb bilmoqdalar. Zero, shu choqqacha fan oldida qanday inqiroz ko'ndalang bo'lgan bo'lmasin, u hamisha yangi paradigma bilan almashtirish orqali bartaraf etib kelingan edi. Masalan, mexanik tafakkurga asoslangan klassik fan inqirozga uchraganida nomexanistik paradigma shakllanib, noklassik fan taraqqiyoti boshlangan edi. Keyinchalik (XX asrning 70-yillaridan boshlab) noklassik chiziqli tafakkurga asoslangan fan paradigmasi o'rniga nochiziqli tafakkurga asoslangan postnoklassik fan (sinergetika) paradigmasi shakllandi. Ammo, endilikda (XX asrning 90-yillaridan buyon)[2] tobora jadallashib borayotgan yalpi umumiy

inqirozni va atrof-olamdagi salbiy o'zgarishlarni bartaraf etish uchun nochiziqli postnoklassik fan paradigmasining ham yaroqsizligi va endilikda nafaqat ilmiy tafakkur paradigmasini, balki borliqni tafakkurdan yuksakroq (irratsional-intuitivistik) bilishga asoslangan yangi dunyoqarash paradigmasi bilan almashtirish zarurligini uqtirayotgan ovozlar ko'proq eshitilmoqda va tobora kuchaymoqda[3]. Ushbu ovozlar fanning borliqni yaxlit (bir butunlikda), aniqrog'i xolistik bilish va his etishga qobil emasligi masalasini oldinga surmoqda. Ayni shu ma'noda, ishlab chiqaruvchi kuchlarni rivojlantirishning birlamchi manbalari bo'lgan fan va texnikaning so'nggi yutuqlaridan qanchalik maqsadli va samarali foydalanilsa, jamiyat hayotining ustuvor vazifalari (ishlab chiqarish jarayoniga nisbatan) shuncha muvaffaqiyatli hal etiladi. Ilmiy-texnika taraqqiyoti tom ma'noda fan va texnika taraqqiyotining uzluksiz bog'liq jarayonini anglatadi; keng mazmunli ma'noda, bu ilm-fan yordamida yangi va takomillashtirilgan amaliy texnologiyalar, ishlab chiqarish vositalari va yakuniy mahsulotlarni yaratishning doimiy jarayonini ifodalaydi. Biroq, bugungi kunda Z.Qodirova aytganidek, "Intellektual va ma'naviy omillarni o'z ichiga olgan inson hayotining mazmuni va maqsadini anglash zarurligini yuzaga keltirmoqda. Biroq, fandagi amalga oshirilgan kashfiyotlarning barchasi insonparvarlikka xizmat qilgan deb bo'lmaydi. Chunki atom bombasining yaratilishi insoniyat uchun misli ko'rilmagan muammolarni keltirib chiqardi. Demak, fandagi amalga oshirilgan kashfiyotlar dialektik tabiatga ega"[4 -B.13].

Ilmiy-texnik taraqqiyot bir qator bosqichlarni o'z ichiga olgan yangi ilmiy-texnik bilimlarni to'plash va amalda tatbiq etish jarayoni, "fan – texnika – ishlab chiqarish" integral siklik tizimi sifatida talqin qilish mumkin: fundamental nazariy tadqiqotlar; amaliy tadqiqot ishlari; eksperimental dizaynni ishlab chiqish; texnik yangiliklarni o'zlashtirish; yangi texnologiya ishlab chiqarishni talab qilinadigan hajmgacha oshirish, uni ma'lum vaqt davomida qo'llash (ishlash); mahsulotlarning texnik, iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy qarishi, ularni yangi, yanada samarali dizaynlar bilan tobora ko'paytirib borish va boshqalar shular jumlasidandir. Shu boisdan ham

“Hayotimizning, -dedi Sh.M.Mirziyoyev, -eng muhim jabhalari uchun yuksak texnologiyalar, ilmiy ishlanmalar yaratish, malakali mutaxassislar tayyorlash, jahon axborot-texnologiya bozorida munosib o‘rin egallash masalasiga ustuvor ahamiyatga ega vazifa sifatida qarashimiz zarur”[5].

NATIJALAR. Ilmiy va texnologik taraqqiyot texnologik usullar va yakuniy mahsulotlarni ishlab chiqarish vositalarini takomillashtirishning evolyutsion (miqdoriy o‘zgarishlarning to‘planishi bilan bog‘liq) va inqilobiy (keskin sifat o‘zgarishlari tufayli) shakllari bilan tavsiflanadi. Shu bilan birga, ilmiy-texnik taraqqiyotning evolyutsion shakllariga mahsulotlarning individual texnik va ekspluatatsion parametrlarini takomillashtirish yoki ularni ishlab chiqarish texnologiyasi, bir xil texnika avlodi doirasida mashinalar, uskunalar, moslamalar va materiallarning yangi modellarini modernizatsiya qilish yoki yaratish kiradi. Ilmiy-texnika inqilobi mehnatning vositalari va obyektlari, texnologiyalari, ishlab chiqarishni tashkil etish va boshqarish, odamlarning mehnat faoliyati tabiatini o‘zgartirishga inqilobiy ta‘sir ko‘rsatadigan so‘nggi ilmiy kashfiyotlar va ixtirolarga asoslangan holda ijtimoiy rivojlanishning tubdan sifatli o‘zgarishini aks ettiradi.

Shu boisdan ham O‘zbekiston Respublikasida ilm-fan va ilmiy faoliyat sohasining asosiy yo‘nalishlari sifatida quyidagilar belgilangan: “...ilm-fan va ilmiy faoliyatni rivojlantirish orqali milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligi hamda samaradorligiga erishish; ilm-fan va texnologiyalarni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash va resurslarni maqsadli yo‘naltirish; davlat ilmiy dasturlarini ishlab chiqish, asoslantirilgan tashabbus va loyihalarni qo‘llab-quvvatlash; ilm-fan va ilmiy faoliyat sohasida davlat-xususiy sheriklikni qo‘llab-quvvatlash; ilm-fanga intilish va uning jozibadorlik muhitini shakllantirish, yoshlarni ilmiy faoliyatga jalb etish, yosh iste‘dod egalarini tayyorlab borish; intellektual mulk obyektlariga bo‘lgan huquqlarni muhofaza qilish; ilm-fan va ilmiy faoliyat sohasini moliyalashtirishni oqilona oshirib borish; ilm-fan, ta‘lim va ishlab chiqarishning uzviy bog‘liqligini ta‘minlash hamda undan manfaatdorlikni oshirish;

ilm-fan va ilmiy faoliyat sohasining axborot makoni bilan uzviy bog‘liqligini ta‘minlash; ilm-fan va ilmiy faoliyat sohasida xalqaro hamkorlikni rivojlantirishdan iboratdir”[6].

XULOSA. Ilmiy-texnika taraqqiyoti doimo o‘zaro bog‘liq evolyutsion va inqilobiy shakllarda amalga oshiriladi, ishlab chiqaruvchi kuchlar rivojlanishining dominant (belgilovchi omili), ishlab chiqarish samaradorligini tinimsiz oshirib, shu bilan ijtimoiy mehnat unumdorligining barqaror o‘shishini ta‘minlaydi. Ilm-fan va texnologiyaning zamonaviy rivojlanishining mohiyati, mazmuni va qonuniyatlaridan kelib chiqqan holda, milliy iqtisodiyotning aksariyat tarmoqlariga xos bo‘lgan ilmiy-texnik taraqqiyotning umumiy yo‘nalishlarini va ularning har biri ortida yaqin istiqbol uchun ustuvor yo‘nalishlarni ajratib ko‘rsatish mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):

1. Siddiqov I.B. Yoshlar intellektual madaniyatini rivojlantirishning ijtimoiy-falsafiy jihatlarini.// Falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. –Toshkent.: 2020. –B.13.
2. Shahnoza Qahhorova. Global ma‘naviyat – globallashuvning g‘oyaviy asosi. T., Tafakkur, 2009. - B. 395-410.
3. Толкачев П.С. О духовных причинах всемирного экологического кризиса // Сознание и физическая реальность. 1999. Т.4. – Б. 2, 4; Акимов А.Е. Физика признает Сверхразум // Чудеса и приключения. 1996. №5. – Б. 24 -27; С.Гроф. Холотропное сознание. (Прорыв к новым измерениям сознания). Онлайн Библиотека. <http://www.koob.ru>; Сатпрем. Шри Ауробиндо или путешествие сознания. – Л. Изд-во ЛГУ, 1989. – Б.334.; Джан Р.Г., Данн Б.Дж. Границы реальности. Роль сознания в физическом мире. М.: Объединенный институт высоких температур. 1995. –Б.288; ва б.
4. Kadirova Z. Ilmiy-ijodiy faoliyatning falsafiy metodologik tahlili: Fals. fan. nom. dis... – Toshkent, 2012. – B.13.
5. Mirziyoyev Sh.M. Demokratik islohotlarni izchil davom ettirish xalqimiz uchun tinch va osoyishta, munosib hayot darajasini yaratish, barqaror taraqqiyot kafolatidir // “Xalq so‘zi”, 2016-yil
6. “O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami”, 2019-yil 4-noyabr, 44-son, 826-modda.